

Białystok, 10.05.2018

Autoreferat

1. IMIĘ I NAZWISKO

Adam Robert Bartnicki

Uniwersytet w Białymstoku

2. WYKSZTAŁCENIE, POSIADANE DYPLOMY I STOPNIE NAUKOWE

- W 1998 roku ukończyłem z wyróżnieniem studia wyższe na Wydziale Historycznym Uniwersytetu w Białymstoku na kierunku Historia. Praca magisterska: *Sztuka wojenna Rosji w czasach Piotra I* - promotor prof. dr hab Wł. Serczyk.
- 28 kwietnia 2006 roku, uzyskałem stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce. Tytuł rozprawy doktorskiej: *Demokratycznie legitymizowany autorytaryzm jako czynnik funkcjonalnej stabilizacji systemu politycznego współczesnej Rosji. Konflikty okresu przeobrażeń 1991-2003*. Praca została napisana pod kierunkiem dra hab. Wł. Marciniaka. Recenzentami w przewodzie doktorskim byli: prof. dr hab. Roman Bäcker, prof. dr hab. Jan Kofman.

3. INFORMACJE O DOTYCHCZASOWYM ZATRUDNIENIU W JEDNOSTKACH NAUKOWYCH

- Od 1 stycznia 1999 roku asystent w Katedrze Politologii na Wydziale Historyczno-Socjologicznym UwB.

- Od 1 stycznia 2008 roku adiunkt na Wydziale Prawa UwB

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego,

Zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami), jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę do ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego wskazuję przedsięwzięcie naukowe zatytułowane: *Kryzys demokracji w Rosji po 1991 r.* W skład ww. osiągnięcia wchodzi: monografia pt. *Borys Jelcyn - przywództwo w pułapce uwarunkowań. Mechanizmy zmiany i kontynuacji*, Białystok 2016, ss. 551. Agencja Wydawnicza Ekopress oraz cykl 14 monotematycznych artykułów naukowych i rozdziałów w pracach zbiorowych, poświęconych problemowi kryzysu demokracji w Rosji.

b) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Wybór tematyki głównego osiągnięcia naukowego wynika przede wszystkim z zainteresowań oraz dotychczasowych doświadczeń badawczych. Po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce w Instytucie Studiów Politycznych PAN moje zainteresowania naukowe skoncentrowały się na problemie przeobrażeń politycznych w Rosji. Od wielu lat próbuję pokazać jak kształtują się relacje między władzą a społeczeństwem i między władzą a grupami interesów, pokazuje czynniki, które powodowały załamywanie się przemian demokratycznych. Wiele uwagi poświęcam kształtowaniu się autorytaryzmu w Rosji (i w innych państwach postradzieckich). W tym kontekście szczególnie interesuje mnie problem swoistej systemowej niespójności, polegający na konieczności demokratycznego legitymizowania systemu, który w istocie nie jest demokratyczny. Głównym celem prowadzonych badań było jednak wykazanie przyczyn załamania się „projektu demokratycznego” w Rosji, przy czym szczególną uwagę koncentrowałem na roli jaką w tym procesie odgrywała władza polityczna. W badaniach wiele uwagi poświęcałem też problemowi sukcesji władzy w Rosji i jego oddziaływaniu na wybrane państwa postradzieckie.

Wynikiem kilkuletnich badań w tym zakresie jest przede wszystkim monografia: *Borys Jelcyn - przywództwo w pułapce uwarunkowań. Mechanizmy zmiany i kontynuacji*. Zainteresowanie problematyką w tym kształcie było konsekwencją powtórnej analizy materiału i przemyślenia wniosków zawartych w pracy doktorskiej. Zarówno intuicja, jak i doświadczenie podpowiadały mi, że zbyt ogólnie odniosłem się do kilku problemów, przede wszystkim do sposobu budowania zaplecza przez władzę polityczną, relacji prezydenta z grupami interesu, systemu współzależności między Kreml i elitami, problemu adaptacji mechanizmów wywodzących się z czasów sowieckich do warunków Rosji lat 90.

Celem monografii była kompleksowa analiza pytań: Kto realnie rządził Rosją w latach 90. - prezydent, otoczenie prezydenta czy grupy interesu; Jak dalece i w jaki sposób Jelcyn wpłynął na kształt przemian społeczno-politycznych oraz charakter władzy w Rosji; W jaki sposób doszło do sytuacji, w której przywództwo Jelcyna stopniowo słabło, a jednocześnie cały system władzy ulegał umocnieniu? Cele szczegółowe obejmowały rozpoznanie i analizę ogólnych założeń wpływu „uwarunkowania przywództwa”, a więc próbę zastanowienia się, dlaczego – na swym rodzinnym gruncie politycznym – władza i przywództwo Jelcyna ewoluowały w taki, a nie inny sposób, i jakie rodziło to konsekwencje.

Tematyka niniejszej rozprawy w zaproponowanym kształcie nie była dotąd przedmiotem opracowania w polskiej literaturze politologicznej.

Istotą prowadzonych badań było nakreślenie obrazu przywódcy - Borysa Jelcyna - uwikłanego w splot procesów, wydarzeń i interesów, w których był on jednocześnie podmiotem sprawczym oraz przedmiotem rozgrywek. Nawet jeśli miał rzeczywistą wolę zmian, to był ograniczony szeregiem uwarunkowań politycznych, historycznych, gospodarczych, międzynarodowych, osobowościowych, itd. Owe uwarunkowania były splecione z „mechanizmami kontynuacji” - przeświadczeniem, że w rosyjskich warunkach „stabilność” jest wartością samą w sobie a „zmiany” niosą szereg zagrożeń owej stabilizacji a nawet dla tożsamości państwa. W Rosji Jelcyna potencjał i społeczne przyzwolenie na „zmiany” zostały wyczerpane już w 1993 r. Kolejne lata to coraz większa, ale też coraz bardziej jawna „kontynuacja” tj. adaptacja rozwiązań z przeszłości. Pewne specyficzne uwarunkowania przywództwa/władzy są rzecz jasna typowe dla każdego systemu politycznego w monografii chodzi jednak o wydobycie tych czynników, które wpływały na polityczną pozycję przywódcy/władzy, a także tych, które przesądziły o klęsce „projektu demokratycznego” w Rosji. W tym kontekście szczególną uwagę zwrócono na

uwarunkowania historyczno-kulturowe, cechy osobowościowe prezydenta oraz spuściznę czasów komunistycznych. Ta ostatnia kwestia była kluczowa z punktu widzenia budowy systemu quasi-autorytarnego i autorytarnego (po 2000 r.). Pewnym paradoksem rosyjskiej rewolucji lat 90. było to, że w walce „starego” i „nowego” zarówno władza jak i elity walczyły o przeniesienie do nowej Rosji jak największej ilości rozwiązań z ZSRR. Rosja miała być zreformowaną kontynuacją państwa komunistycznego pozbawioną jedynie kilku istotnych wad dawnego systemu. Polityczne zmiany w latach 1991-1993 nie skruszyły prawdziwych fundamentów życia politycznego ZSRR. W znacznym stopniu były więc tylko mniej lub bardziej udaną adaptacją istniejącego systemu do zmieniających się realiów. Tym samym wiele elementów składowych Rosji było jedynie prostą kontynuacją tradycji i rozwiązań sprzed 1991 roku.

Podając badania zależało mi na opisanu przywództwa Borysa Jelcyna nie tylko przez pryzmat jego umocowania formalno-prawnego co może być w dużym stopniu mylące, ale przede wszystkim poprzez analizę realnych mechanizmów i uwarunkowań, które kształtowały procesy polityczne. W Rosji lat 90. wykształciła się specyficzna struktura systemu składająca się z dwóch równoległych warstw: górnej – obejmującej legalne instytucje i organizacje polityczne i dolnej – w skład której wchodził zaciemniony system nielegalnych interesów i zależności. Obok określonej konstytucyjnie struktury władzy państwowej, ukształtował się więc system równoległy, który imitował standardy, procedury i instytucje demokratyczne, ale realna polityka przenosiła się do sfer „zaciemnionych”. Inaczej niż w pracy doktorskiej - gdzie uwagę skupiłem na budowie modelu systemu politycznego Rosji 1991-2004 oraz problemie legitymizacji i delegitymizacji władzy politycznej - w prezentowanej monografii analizę przeprowadzono przez pryzmat jednostki - Borysa Jelcyna - i jego relacji z instytucjonalnymi i pozainstytucjonalnymi podmiotami mającymi bezpośredni wpływ na procesy decyzyjne, kształt, kierunek i zakres zmian w państwie.

W niniejszej monografii przywództwo zostało potraktowane jako instrument i szczególna postać władzy politycznej. Opisano też moment i przyczyny fundamentalnej zmiany charakteru przywództwa Jelcyna, które z przywództwa transformacyjnego w okresie pierwszej kadencji przerodziło się w drugiej kadencji w przywództwo transakcyjne. Przywództwo Jelcyna badane było w oparciu o określone czynniki kontekstowe – doświadczenia przywódcy, kompetencje i zdolności adaptacji, styl przywództwa, ramy instytucjonalne władzy, nieformalne wpływy mocodawców, zasoby władzy i zasoby przeciwników, uwarunkowania kulturowe wewnątrzpolityczne, ekonomiczne i międzynarodowe.

Prezentowana analiza w istotnym stopniu została przeprowadzona przez pryzmat czynników osobowościowych Jelcyna: doświadczeń politycznych, cech charakteru, systemu wartości, kompetencji, a także stanu zdrowia – osadzonych w realnym kontekście uwarunkowań kulturowych, historycznych, gospodarczych i politycznych Rosji. Przyczyny niedyspozycji Jelcyna, to, czy były one wynikiem depresji, choroby serca, nadużywania alkoholu itd., są jednak kwestią drugorzędną. Ważne jest natomiast to czy miały one wpływ na bieżące działanie i decyzje prezydenta, a także na kształt przeobrażeń w Rosji. O ile wpływ na bieżącą politykę jest raczej oczywisty i trudno go kwestionować – niewiadomą jest jednak jego skala, o tyle cały system polityczny zaczął w pewnym momencie funkcjonować niezależnie od Jelcyna i jego słabości. Prezydent stale próbował zachować kontrolę nad wydarzeniami jednak była ona coraz mniejsza, a w ostatnich miesiącach 1999 roku została prawdopodobnie sprowadzona do minimum. Problemem analizy, być może kluczowym, jest fakt, że trudno dostrzec proces jednostajnej, linearnej degradacji władzy Jelcyna. Mamy tu raczej do czynienia z sinusoidą – cyklicznymi wzrostami aktywności politycznej prezydenta, przerywanej fazami jego głębokiej słabości. Wydaje się przy tym, że dominanty aktywności znajdowały się na coraz niższym poziomie. Te wzloty i upadki dość łatwo wyłuskać oraz zdefiniować ich przyczynę, ponieważ z reguły pokrywały się one z problemami zdrowotnymi prezydenta.

Jelcynowi nigdy nie udało się osiągnąć takiej władzy, jak mieli przywódcy ZSRR czy jego następca – Władimir Putin. Dwukrotnie zbliżał się do dyktatury (jesienią 1991 i 1993 roku), ale nie chciał, nie potrafił lub nie mógł umocnić swojego monowładztwa. Decydujące znaczenie miała tu nieudana, i zapewne niemożliwa do zrealizowania, próba połączenia rozwiązań demokratycznych z prezydenckim quasi-autorytaryzmem. Jelcyn chciał być demokratą, reformatorem, przywódcą kochanym przez naród i docenianym przez polityków Zachodu, a jednocześnie władcą, który całkowicie kontroluje życie polityczne. Paradoksalnie prawdziwym przywódcą był wtedy, kiedy wcielał się w rolę demokracji. Rola ta była jednak nie do utrzymania, ponieważ musiała skutkować ograniczeniem, a potencjalnie nawet utratą władzy - to zaś nie wchodziło w rachubę. W tym zakresie charakter i oczekiwania Jelcyna bezpośrednio wpływały na perturbację systemu politycznego. W drugim okresie swoich rządów tj. w latach 1996-1999 prezydent coraz bardziej odrywał się od swojej „demokratycznej” tożsamości. Ostatecznie pękł sojusz Kremla z „ulicą”, sam Jelcyn stracił też umiejętność komunikowania się ze społeczeństwem. Postawił na elity. Prawdopodobnie nie miał jednak innego wyjścia. Stworzenie nowego, postkomunistycznego konsensusu elit i grup interesu, kontrolowanego przez sprawne polityczne centrum, wydawało się

przepisem na uratowanie państwa przed chaosem. Jelcyn budował swój system w warunkach fatalnych – w rozpadającym się świecie sowieckim, głębokiej zapaści gospodarczej i permanentnym kryzysie konstytucyjno-prawnym (do jesieni 1993 r.), czując presję sił, których się obawiał: biurokracji, regionów, nomenklatury, służb, armii, postsowieckich lobby ekonomicznych, a których znaczenie i siłę chyba jednak nieco przeceniał. Od początku zmuszony do lawirowania, kompromisów, czasem otwartej walki, podjął krótkotrwałą próbę reformy państwa, ale w obliczu narastającej presji – spasował. Od 1994 roku Rosja wpadła w stagnację. Jelcyn nie był w stanie przełamać impasu, ponieważ jakakolwiek głębsza reforma wymagała naruszenia pozycji, grup interesu. Była to prawdziwa pułapka uwarunkowań. Prezydent zmuszony był do szeregu ustępstw na rzecz regionów, armii postsowieckich *lobby* gospodarczych czy „oligarchów”. Nie mógł rządzić bez uwzględnienia ich postulatów. Miało to zresztą swój wymiar praktyczny: każda licząca się siła, miała z reguły swoją reprezentację w rządzie, a więc bezpośrednią kontrolę realizacji swoich oczekiwań. Prezydent dobitnie przekonał się o tym pod koniec 1992 roku i wiosną 1998 roku, kiedy okazało się, że rząd nie jest w stanie prowadzić sprawnej polityki ekonomicznej bez porozumienia z postsowieckimi *lobby* gospodarczymi (1992 rok) czy „oligarchami” (1998 rok). Funkcjonując w stosunkowo wąskim „korytarzu możliwości”, konsekwentnie umacniał jednak sam system władzy. Stawał się punktem odniesienia dla elit, arbitrem, szafarzem dóbr i przywilejów, gwarantem bezpieczeństwa, równowagi, ale także barierą przed bezpośrednią, postkomunistyczną recydywą. Proces ten miał poniekąd charakter naturalny: wszystkim zależało na stabilizacji, a tą najłatwiej było osiągnąć w warunkach względnego monowładztwa Kremla. Względnego, ponieważ dominacja bezwzględna musiała prowadzić do ograniczenia przywilejów i bezpieczeństwa elit. Prezydent miał być na tyle silny, by utrzymać i kontrolować istniejące *status-quo* i jednocześnie na tyle słaby, by nie mógł rozszerzyć swojej władzy na sfery pozostające pod kontrolą różnych grup interesu. W pozostawionym mu „korytarzu możliwości”, który zresztą okresowo rozszerzał się lub zawężał, Jelcyn mógł prowadzić niezależną politykę, a nawet odgrywać rolę „cara”. Stopniowo umacniał przy tym tendencje, które stały się podstawą prezydenckiego autorytaryzmu po 1999 roku. To Jelcyn doprowadził do ograniczenia roli opozycji, zdepolityzował społeczeństwo, ubezwłasnowolnił i skorumpował elity, zmonopolizował obieg informacji, stworzył system klientelistycznej zależności elit i społeczeństwa od władzy, zalegalizował bezkarność – system, w którym władza mogła niemal wszystko. Putin otrzymał w spadku ukształtowany fundament władzy, którego jedyną poważną słabością był brak silnego lidera. Jelcyn nie mógł zbudować quasi-dyktatury. Nawet jeśli chciał, funkcjonował w systemie, który ograniczał i krępował jego posunięcia. Pod koniec dekady jego możliwości potencjalnie były znacznie większe, jednak on sam

nie był już w stanie po nie sięgnąć. Polityczną pozycję Jelcyna dość długo poprawiał fakt, że grupy interesów występowały w dwóch wykluczających się typach strukturalnej integracji, tj. jako elity sfragmentaryzowane – poruszające się na całkowicie konfrontacyjnych płaszczyznach, kiedy chodzi o podział stref wpływu w biznesie czy władzę w regionach i skonsolidowane – jako pewne klasy czy grupy interesu w walce o utrzymanie swojej pozycji polityczno-gospodarczej. W tym wypadku Jelcyn miał więc istotne narzędzia politycznego arbitrażu. Obrona przez niego taktyka polegała nie na przyjęciu na siebie roli stabilizatora systemu, czyli na tłumieniu wybuchających konfliktów, lecz przeciwnie – na wywoływaniu napięć i zachęcaniu do sporów, które musiały kończyć się jego politycznym arbitrażem. Jasne stało się, że w tym układzie dalsze funkcjonowanie systemu mogło jedynie pogłębiać jego niesterowność. Jedyną nadzieją stało się wylansowanie nowego lidera, który rozpocząłby proces wypełniania oczekiwanych przez elity funkcji – przywróceniu konsensusu elit. Kiedy Jelcyn przestał być potrzebny, na Kremlu doszło do zmiany. O tym, kto będzie rządził Rosją, ostatecznie nie zdecydowały jednak grupy interesu, kremlowskie koterie czy społeczeństwo – była to raczej samodzielna decyzja Jelcyna. Z pewnością miał on niewielkie pole manewru. W 1999 roku poruszał się w skrajnie zawężonym „korytarzu możliwości”. To, że jego wola została zaakceptowana przez elity i potwierdzona w wyborach, może jednak świadczyć o tym, że do końca, przynajmniej w jakimś stopniu, kontrolował stworzony przez siebie system.

Główną hipotezą pracy jest założenie, że pozycja Borysa Jelcyna, chociaż uwarunkowana czynnikami kulturowymi, ekonomicznymi, osobowościowymi, normatywnymi itd., w głównej mierze była pochodną systemu nieformalnych zależności w łonie nomenklatury, służb, grup interesu, a z czasem też „oligarchów”. Powiązania te powodowały, że prezydent mógł poruszać się jedynie w stosunkowo wąskim „korytarzu możliwości”. Nie mógł więc wprowadzać reform, które naruszałaby interesy formalnych i nieformalnych uczestników gry politycznej czy prowadzić w pełni samodzielnej polityki wewnętrznej i zagranicznej. To, jak wyglądały rosyjskie reformy wynikało w dużej mierze z możliwości, które czasem udawało mu się powiększać – po puczu Gienadija Janajewa (sierpień 1991 r.) doprowadził do rozwiązania ZSRR i przeforsowania pakietu reform rynkowych Jegora Gajdara, po rozwiązaniu parlamentu we wrześniu 1993 roku wprowadził reformę konstytucyjną. W obu wypadkach nie posunął się jednak na tyle daleko, by naruszyć interesy tych, z którymi musiał się liczyć. Wydaje się, że Jelcyn bardzo dobrze rozumiał te ograniczenia. Czasem próbował z nimi walczyć, ale nie poprzez przebudowę systemu, tylko konfliktując ze sobą różne grupy interesu. Z reguły akceptował jednak swą sytuację czego dowodem były liczne (formalne i nieformalne) kompromisy.

Omawiane w książce problemy wydają się istotne przynajmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, mogą w znacznym stopniu przybliżyć zrozumienie tego, co zaszło w Rosji po 2000 roku, tj. dlaczego tak łatwo zakwestionowano dorobek demokratyczny poprzedniego dziesięciolecia. Po drugie, mogą dać odpowiedź na pytanie o to, czy Rosja w ogóle miała szansę stać się państwem demokratycznym? Nie mniej istotna jest też próba wyjaśnienia kolejnych problemów: w jaki sposób jednostka – Borys Jelcyn – kształtowała rzeczywistość polityczną Rosji? Na ile słabości, problemy, kompleksy, choroby i ambicje prezydenta wpływały na konkretne decyzje polityczne? W jakim stopniu to Jelcyn budował system, a na ile on sam był jedynie jego wytworem? Jak dalece postępująca degradacja zdrowotna prezydenta miała wpływ na państwo? Interesujące jest też znalezienie odpowiedzi na kolejne pytania: dlaczego i w jaki sposób doszło do konsolidacji przywództwa politycznego w rękach człowieka chorego, który bardziej niż o reformowanie państwa musiał troszczyć się o swoje zdrowie, a nawet życie, oraz na ile ograniczenia fizyczne Jelcyna przyczyniły się do obniżenia sprawności i spójności całego systemu politycznego? Równie ciekawe wydaje się prześledzenie, w jaki sposób polityk może wejść na szczyt popularności, by po kilku latach stać się przywódcą przeklinanym przez społeczeństwo, obwinianym za wszelkie niepowodzenia, a mimo wszystko do końca utrzymującym ster rządów. Tu nasuwa się kolejne pytanie: na ile to Jelcyn był kreatorem wydarzeń dziejących się w Rosji, a na ile jedynie poddawał się im i płynął z ich nurtem? Jest prawdopodobne, chociaż to tylko spekulacje, że gdyby zamiast Jelcyna na jego miejscu znalazł się inny polityk, Rosja przeszłaby podobną drogę; na przełomie lat 1999/2000 byłaby w podobnym punkcie. Takie założenie implikuje wniosek, że pozycja władzy w Rosji jest uwarunkowana nie tyle czynnikami osobowościowymi czy normatywnymi, co tradycją, kulturą polityczną, przede wszystkim systemem nieformalnych powiązań w łonie nomenklatury, służb i grup interesu. To zaś sprawia, że żadna zmiana naruszająca interesy elit nie jest możliwa.

Książka obejmuje swoim zakresem lata 1985-1999. Rzecz jasna pojawiają się też fakty wykraczające poza tę cezury. W tym wypadku intencją jest nieco lepsze naświetlenie kontekstu omawianych zagadnień. Nie wszystkie wątki i problemy zostały dostatecznie rozwinięte. Kilka niezwykle istotnych kwestii, takich jak polityka zagraniczna, konflikty w obrębie Federacji, organizacja polityczna społeczeństwa, społeczna percepcja polityki Jelcyna, formalno-prawne umocowanie władzy prezydenta itd., zostały sprowadzone do tła analizy. Wiele kwestii zostało potraktowanych marginalnie z uwagi na fakt, że zostały one dość wyczerpująco omówione we wcześniejszej monografii. W tym wypadku próbowałem więc uniknąć powtórzeń. Sporo uwagi

poświęciłem za to zrozumieniu osobowości i charakteru prezydenta, ponieważ pozwoliło to na nowe zrozumienie logiki wydarzeń politycznych.

Omawiana praca została podzielona na 7 rozdziałów. Rozdział pierwszy to próba nakreślenia uwarunkowań przywództwa politycznego w Rosji. W tym wypadku można oczywiście wymienić i poddać analizie znacznie szerszy ich wachlarz, jednak skupiono się tu na kwestiach najważniejszych z punktu widzenia omawianego zagadnienia: uwarunkowaniach historyczno-kulturowych - opisie umocowania przywództwa i władzy w rosyjskiej mentalności i kulturze politycznej; uwarunkowaniach politycznych - pokazaniu w jaki sposób i w jakim zakresie „przeszłość” (tu głównie komunistyczna) rzutowała na „teraźniejszość” Rosji; uwarunkowaniach osobowościowych - wpływie cech Jelcyna na ewolucję systemu władzy w Rosji.

Kolejne rozdziały - Borys Jelcyn - droga na szczyt 1985-1990; Borys Jelcyn prezydentem Rosji - 1991 rok; Od kryzysu do kryzysu - 1992-1993; Walka o reelekcję 1994-1996; Kryzys przywództwa 1997-1998; Mechanizmy sukcesji władzy - 1999 rok - to analiza kształtowania się, rozwoju i degeneracji przywództwa Borysa Jelcyna a wraz z nim tworzenia i załamania się „projektu demokratycznego” w Rosji w latach 1985-1999.

Bardzo znaczącym segmentem moich badań w przedsięwzięciu naukowym: ***Kryzys demokracji w Rosji po 1991 r.*** była próba odpowiedzi na pytanie o istotę, specyfikę oraz źródła legitymizacji i delegitymizacji rosyjskiego autorytaryzmu, a także mechanizmy jego funkcjonowania w strukturze systemu politycznego. W swoich badaniach koncentrowałem się głównie na problematyce załamania się demokracji i przyczynach rozwoju autorytaryzmu, problemie funkcjonowania instytucji politycznych oraz relacjach między władzą i społeczeństwem. Istota rosyjskiego systemu politycznego, definiowanego przeze mnie jako „demokratycznie legitymizowany autorytaryzm”, opiera się na układzie wzajemnych należności i zobowiązań. Władza otrzymuje możliwość swobodnego działania w zamian za realizację pewnych przynależnych jej funkcji. Podobnie społeczeństwo, może cieszyć się dużym zakresem wolności, ale akceptując istnienie silnej władzy politycznej. W tym nieformalnym kompromisie obie strony nie mogą wyjść poza ustalone ramy. Władza może rządzić, może być silna, a nawet autorytarna, nie ma jednak prawa sięgać tam, gdzie nie pozwala na to naród, w pewne sfery, które społeczeństwo uznaje za swoje nienaruszalne przywileje. W kwestii życia politycznego są nimi wybory, w kwestii wolności – swoboda poruszania się (paszport), w kwestii socjalnej – ulgi i przywileje. Wybory są przy tym traktowane przez obie strony jak swoisty rytuał, w którym społeczeństwo może wyrazić zaufanie

dla władzy a sama władza dba o to by społeczeństwu dostarczyć odpowiedniego kandydata. Zwykli Rosjanie uważają ponadto, że władza i społeczeństwo muszą mieć wspólne cele i wzajemny do siebie szacunek. Istotną rolę w nieformalnym kontrakcie władzy i społeczeństwa odgrywa przyzwolenie na funkcjonowanie „paralelnej” („szarej”) ekonomiki.

Jakie są źródła współczesnego rosyjskiego autorytaryzmu? Wydaje się, że można je, co prawda w dużym uproszczeniu, sprowadzić do kilku głównych kwestii: Po pierwsze, wydaje się, że pojmowanie i percepcja władzy w Rosji ma w dużej mierze podłoże historyczno-kulturowe i to zarówno na poziomie rządzonych, jak i rządzących. Następstwem tego jest niezdolność reżimu do jakiegokolwiek głębszej autorefleksji i wewnętrznej reformy, która zakłóciłaby tradycyjne relacje nierównowagi między władzą i społeczeństwem; Po drugie, dzisiejsza rzeczywistość społeczno-polityczna Rosji powstała raczej w wyniku próby przeobrażenia systemu ZSRR aniżeli z jego autentycznej kontestacji. Szeroka adaptacja elementów poprzedniego systemu politycznego wpływała pozytywnie na stabilność systemu politycznego współczesnej Rosji, jednocześnie utrudniając jego demokratyczne przeobrażenia; Po trzecie, w Rosji było niewiele sił zainteresowanych faktyczną demokratyzacją państwa. Priorytetem była tu stabilizacja a nie demokracja. W konsekwencji rosyjska demokracja nie miała wystarczająco potężnych obrońców. Źródeł współczesnego rosyjskiego quasi-autorytaryzmu należy upatrywać również w: traktowaniu demokracji jako swoistego uprawomocnienia podziału łupów; ciągłej „prześciowości” systemu społeczno-politycznego i państwa, które zmierza w niedookreślonym przez reżim kierunku; stałym kryzysie gospodarczym; pojawieniu się nowych, nieakceptowanych podziałów społecznych. Autorytarne tendencje we współczesnej Rosji są też swoistym hołdem dla jej wielowiekowej tradycji - przykładem społecznej inercji, poddańczej kultury politycznej oraz specyficznej psychologii społecznej. Tą problematykę analizowałem w następujących publikacjach:

- A.R. Bartnicki, *Michail Gorbaczow - prezydent upadającego państwa*, „Miscellanea Historico-Iuridica” T. VII. Białystok 2009, s. 195-208.
- A.R. Bartnicki, K. Stefanowicz, *Spółeczeństwo obywatelskie teoria i praktyka - przypadek rosyjski*, „Studia Politologiczne” vol 14, Warszawa 2009, s. 122-138.
- A.R. Bartnicki, *Wybrane problemy rosyjskiego quasi-autorytaryzmu*, „Studia Politologiczne” vol 18, Warszawa 2010, s. 206-220.
- A.R. Bartnicki, K. Stefanowicz, *Simulated Democracy and the Free Market in Russia*, „BALTIC JOURNAL OF LAW & POLITICS”, VOLUME 3, NUMBER 1/2010, s. 2-14.

- A.R. Bartnicki, *Nieudany projekt - demokratyczna Rosja*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi”, red. Marek Maciejewski, Tomasz Scheffler, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego XXXIV 2012, s. 61-79.
- A.R. Bartnicki, *Organizacja przestrzeni władzy przez Borysa Jelcyna i Władimira Putina – podobieństwa i różnice*, „BSP”, zeszyt 20, Białystok 2016, s. 283-294.
- A.R. Bartnicki, *Wybory do Dumy Państwowej Rosji 1993-2011*, „BSP”, zeszyt 20A, Białystok 2016, s. 89-104.
- A.R. Bartnicki, *Rosja Borysa Jelcyna - polityczna spuścizna komunizmu*, "Miscellanea Historico-Juridica", T.XVI z. 1/2017, s. 93-110.
- A.R. Bartnicki, *Borys Jelcyn jako przywódca polityczny*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, 1/2018, s.43-60.

W pracy naukowej prowadziłem badania komparatystyczne, porównując przemiany polityczne i mechanizmy polityczne w Rosji i innych państwach. Analizowałem jak przeobrażenia w Rosji wpływają na kierunek i zakres reform politycznych w państwach postradzieckich oraz jakie elementy stanowią o specyfice ich systemów politycznych. Próbowałem pokazać specyfikę autorytaryzmu w wybranych państwach postradzieckich. W swoich badaniach próbowałem też odpowiedzieć na pytania:

1. Dlaczego w państwach poradzieckich deklaratywne odrzucenie totalitaryzmu na rzecz demokracji nie spowodowało automatycznego zerwania z nawykami i zachowaniami wyniesionymi z czasów komunistycznych?
2. Z czego wynika specyficzne postrzeganie sukcesji władzy jako przywileju ograniczonego do bardzo wąskiej elity – już nie partii komunistycznej, ale klanu, grupy rządzącej czy nawet rodziny?

Rozpad ZSRR na przełomie lat 80. i 90. i deklaratywne odrzucenie, w większości państw postsowieckich, totalitaryzmu na rzecz demokracji nie spowodowało automatycznego zerwania nawykami i zachowaniami poprzedniego systemu. Stało się to widoczne już we wczesnych latach 90. i w sposób zdecydowanie negatywny rzutowało na cały proces przemian społeczno-politycznych. Jednym z ważniejszych składników sowieckiej rzeczywistości zaadoptowanych do nowych warunków było specyficzne postrzeganie sukcesji władzy jako przywileju ograniczonego do bardzo wąskiej elity, już nie partii komunistycznej, ale klanu, grupy rządzącej czy zgoła rodziny.

W tym aspekcie władza i państwo są traktowane jako swoisty łup, czy może niezbywalne dominium rządzącego a wszelką opozycyjność jak zamach na patrymonium. Osią krystalizacji systemu politycznego stała się tym samym silna, i to zarówno w ujęciu prawnym, jak i w sferze realnej polityki, władza lidera i związanej z nim elity, mająca adekwatne umocowanie mentalne i z reguły prawne. Owo dążenie do prawnej i quasi-demokratycznej legitymizacji władzy jest zastanawiające, szczególnie że chodziło tu raczej o samą formę (wybory, referendum) a nie o realną treść - wybory często nie spełniały elementarnych wymogów demokracji, ale były przeprowadzane i zawsze pozorowano ich wolny, demokratyczny charakter. Można założyć, że, były one istotnym składnikiem ideologii i rytuału władzy, ale też swoistej „transcendentalnej” legitymizacji międzynarodowej. Chodziło o zademonstrowanie, że dane państwo jest demokratyczne, nowoczesne, otwarte na współpracę i modernizację. Liderom państw postsowieckich z pewnością zależało jednak również na zachowaniu przynajmniej pozorów demokratycznej legitymizacji we własnych społeczeństwach. W państwach postsowieckich ukształtował się więc hybrydalny model stosunków politycznych, łączący stosunkowo starannie zabezpieczoną instytucję wyborów - których samą procedurę podniesiono do rangi naczelných założeń demokratyzacji - i często skrajne marginalizowanie ich realnego znaczenia. Elitom politycznym demokracja - tj. wybory - służyła nie jako rzeczywisty mechanizm kontroli i następstwa władzy, ale jako swoiste alibi świadczące o ich „demokratyzacji”. W państwach postsowieckich z reguły ignorowano fakt, że demokracja to nie tylko wybory, ale także pewien system wartości a samo istnienie konkurencji politycznej jest zjawiskiem nie tylko prawomocnym, ale też pozytywnym, co więcej naturalnym są formułowane przez opozycję aspiracje do przewodzenia społeczeństwu i państwu. Próby budowania grup i obozów opozycji zdolnych do podjęcia roli alternatywy wobec dominującego reżimu politycznego były jednak, poza kilkoma wyjątkami, nieudane. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy był bipolarny układ sił politycznych, który nie sprzyjał tworzeniu się dalszych alternatyw, sprowadzając polityczne wybory do dychotomii „stabilność władzy” – „chaos demokracji”. Wiązało się to z dezorientacją znacznej części elit, która często odnajdywała się w przypadkowym otoczeniu, utrudniającym budowanie własnej tożsamości politycznej, ale też wykazywała się zwyczajnym oportunistem. Problem ten był potęgowany przez koniunkturalizm poszczególnych polityków, jak też partii i grup społecznych. W konsekwencji opozycję w przestrzeni publicznej dopuszczano wtedy i tylko wtedy, gdy ta nie próbowała podważać wyróżnionej pozycji reżimu - znała „swoje miejsce w szeregu”, lub stała się na tyle silna, że była w stanie zakwestionować spetryfikowany układ. Wykształciła się tam specyficzna struktura prezydencjalizmu zawierająca w sobie elementy demokracji i quasi-monarchii. Prezydent uosabia w niej majestat i pełnię władzy, rzeczywistą

„nadwładzę” państwową – niezbywalną, niezależną od reguł prawa, nacisków politycznych, a często też woli wyborców. W tego typu systemach krytycznym punktem jest moment sukcesji władzy. W celu minimalizacji ryzyka liderzy poszczególnych państw dokonują zmian w konstytucji i prawie wyborczym, np. wydłużają swoje kadencje, znoszą konstytucyjne ograniczenia ilości kadencji lub skrajnie marginalizują konkurencję polityczną. Ostatecznie posuwają się nawet do zwykłych fałszerstw wyborczych. Jeśli zmiana na szczytach władzy jest niedozwolona, to dokonuje się w kręgu rządzącej elity lub rodziny.

- A.R. Bartnicki, E. Kuźlewska, *Referendum in Poland and Russia. Comparative analysis attempt*, „The International Affairs Review” 2008, nr 1(157), s. 116-132.
- A.R. Bartnicki, E. Kuźlewska, *Axiological Foundation of non-democratic Regimes in Selected Post-Soviet Republics*, „Studies in Logic, Grammar and Rhetoric”, nr 19 (32) 2009, s.153-170.
- A.R. Bartnicki, E. Kuźlewska, *Demokracja czy autorytaryzm? Analiza zjawiska na przykładzie Rosji i państw Ameryki Łacińskiej*, [w:] *Demokracja w Polsce i w świecie*, red. S. Zyborowicz, Toruń 2009, s. 148-169;
- A.R. Bartnicki, *Sukcesja władzy w warunkach pozorowanej demokracji państw postsowieckich*, „Studia Politologiczne”, vol 33, Warszawa 2014, s. 364-379.
- Adam R. Bartnicki, E. Kuźlewska, *Model władzy w państwach postsowieckich*, „Politeja”, nr 2 (41), Kraków 2016, s. 263-278.

Metody badawcze

W początkowym okresie mojej pracy naukowej, korzystałem głównie z metody systemowej. Budowałem model systemu politycznego z jasnym nakreśleniem elementów, na których opiera się jego równowaga oraz mechanizmów konwersji wewnątrzsystemowej. Decydującą rolę w tym procesie przypisywałem władzy politycznej utożsamianej z pojęciem „Kreml” tj. obozem politycznym skupionym wokół prezydenta. To właśnie prezydent realizował większość funkcji władzy politycznej. Scalał i koordynował działania podmiotów polityki wokół określonych wartości. Zapewniał funkcjonalną ciągłość władzy politycznej, a co za tym idzie – bezpieczeństwo systemu społecznego. Miał decydujący wpływ na kształt i kierunek przeobrażeń politycznych. Formułował cele polityki państwa i kontrolował ich realizację. Pozostawał też najbardziej stabilnym elementem całego systemu politycznego.

Myślenie systemowe, a zatem i teorie systemowe, jest o tyle użyteczne, że eliminuje fantazje i koncentruje się na realiach polityki. Podejście systemowe daje możliwość kompleksowego i relatywnie obiektywnego badania rzeczywistości, ukazania charakteru i form zależności pomiędzy wszystkimi elementami systemu politycznego, wzajemnego przeplatania się ich interesów i celów, charakteru i znaczenia dla całości systemu pojawiających się pomiędzy nimi konfliktów, ich realnej pozycji i znaczenia z punktu widzenia polityki. Każdy system wykazuje naturalną tendencję do utrzymania równowagi, a także stwarza warunki stabilizacji zachowań ludzkich. Problemem na poziomie badawczym jest natomiast zbudowanie całościowego modelu systemu. Wielką ułomnością tej metody badawczej był też brak przejrzystości systemu politycznego współczesnej Rosji. Analiza systemu, w którym władza chętniej i częściej opierała się na układach nieformalnych czy półlegalnych niż na strukturach jawnych, których obecność w była odzwierciedleniem przepisów prawa, okazała się niezwykle trudna. Mogła wręcz prowadzić do wniosków nie mających pokrycia w realnych mechanizmach politycznych. Z tego też względu sięgałem po inne metody badawcze. Przede wszystkim metodą behawioralną. Kluczowym elementem analizy behawioralnej są: zachowanie polityczne oraz jednostka i grupa jako uczestnicy procesów politycznych. Analiza behawioralna uwzględnia subiektywne czynniki wnoszone przez jednostkę lub grupę społeczną do systemu politycznego. Metoda behawioralna odpowiada na pytania dotyczące zachowań wyborczych, partycypacji społecznej, wyborów politycznych. Pokazuje zmienne, które determinują zachowania polityczne, jak również demonstrują politykę od strony jednostki. Ważne wydaje się przy tym zbadanie, czy zachowanie polityczne jest stałą tendencją czy też może elementem przypadku lub chaosu. Metoda behawioralna jest szczególnie przydatna przy analizie zjawisk takich jak: zachowania wyborcze, partycypacja polityczna, determinanty zachowań politycznych, wyborów politycznych; metoda ta pozwala na ukazanie emocji, motywacji, kwestii lojalności i nielojalności itp. w procesie politycznym. W mojej pracy badawczej metoda behawioralna była wykorzystana w analizie władzy Jelcyna i jego interakcji z otoczeniem. Przy jej pomocy pokazano rolę jaką wywiera jednostka na system polityczny. Metoda behawioralna ma swoje mankamenty. Przede wszystkim w jej kontekście zasadne wydaje się pytanie o to czy rzeczywiście z zachowań politycznych można robić centralny punkt obserwacji; dochodzi do tego także problem „czystości” analizy, tj. możliwości zachowania pełnego obiektywizmu. Trudno jest też określić i przeanalizować wszystkie zjawiska, związki, zależności i oddziaływania wpływające na jednostkę i jej rolę w zachowaniach i podejmowanych działaniach politycznych. Nie zawsze możliwe jest też znalezienie odpowiedzi na pytanie dotyczące przyczyn określonych zjawisk politycznych.

Głębsze skoncentrowanie uwagi na Borysie Jelcynie i jego roli politycznej - zarówno w kwestii przekształceń systemu politycznego jak również tworzenia warunków sprzyjających kryzysowi „projektu demokratycznego” - wymusiło poszukiwanie odpowiednich metod badawczych. Podstawową rolę odegrało tu studium przypadku. Głównym celem tej metody jest jak najlepsze zobrazowanie pewnego „przypadku”. Stanowi ona wnikliwą analizę konkretnego zjawiska, celów, założeń, motywów, działań. Obiektem analizy był tu prezydent Borys Jelcyn oraz zespół uwarunkowań, które wpływały na prowadzoną przez niego politykę. W znacznym stopniu było to więc studium wycinkowe – skupiające się na karierze Jelcyna od jego wejścia do politycznego establishmentu ZSRR w roku 1985, aż po odejście z Kremla w grudniu 1999 roku. Szczególną uwagę poświęcono wyjaśnianiu zachowań i motywów prezydenta w konkretnych sytuacjach kryzysowych, przy czym głównym obszarem analizy było wychwycenie tu elementów powtarzalnych. Analiza przywództwa Jelcyna została osadzona w konkretnym kontekście historycznym, politycznym, ekonomicznym i kulturowym. Uwzględnia okoliczności takie, jak osobowość prezydenta, charyzmę, kapitał polityczny, percepcję polityki, stan prawny. Czynniki te wpływały na konkretne zachowania i decyzje Jelcyna, a to wywoływało określone rezultaty.

Kolejną metodą wykorzystaną w mojej pracy naukowej była metoda komparatystyczna. Jej wartość naukowa polega na możliwości badania wieloczynnikowego, zarówno zjawisk, jak i procesów politycznych. Metoda ta służy także do uwypuklania najbardziej istotnych zagadnień, które mogłyby umknąć przy zastosowaniu wyłącznie jednej metody badawczej. Komparatystyka polega na zestawianiu faktów, różnic i podobieństw występujących w systemie (lub między systemami). Nie jest to jednak porównanie polegające na prostym zestawieniu określonych informacji czy danych. Należy porównywać obiekty adekwatne, przy założeniu, że wpływają nań podobne lub tożsame czynniki. Metoda komparatywna jest najbardziej pomocna przy analizie dwóch lub więcej podobnych obiektów. Możliwe jest jednak badanie danego obiektu w określonym przedziale czasowym, ale w wybranych momentach lub przedziałach czasu. W pracy naukowej porównywałem pozycję prezydenta Rosji w roku w różnych okresach, jak również elementy systemu politycznego Rosji z rozwiązaniami w innych państwach - zarówno demokratycznych jak i niedemokratycznych.

Wkład w rozwój dyscypliny naukowej: nauki o polityce

Prace badawcze poświęcone funkcjonowaniu i przemianom politycznym w Rosji po 1991 r. - zarówno jeśli chodzi o ujęcie szersze, jak i bardziej wycinkowe - są w nauce polskiej stosunkowo

nieliczne. Szczególnie słabo rozpoznany i analizowany problem jest polityczna kariera Borysa Jelcyna, jego wpływ na kształt i charakter przemian politycznych, a także rozwój i kryzys rosyjskiej demokracji. Zebranie, usystematyzowanie i analiza informacji na ten temat wydaje się więc bardzo istotna.

Opierając się na materiale źródłowym zaproponowałem szereg hipotez i tez dotyczących funkcjonowania i kryzysu rosyjskiej demokracji. Pokazałem jak niebagatelny wpływ na kształt systemu politycznego ma tradycja, kultura polityczna, przywiązanie Rosjan do „rządów silnej ręki”. Pokazywałem na ile zwornikiem systemu politycznego, jego zasadniczym elementem - „osią krystalizacji” - jest przywódca polityczny i powiązane z nim ośrodki władzy. Analizowałem zjawisko swoistego „falszerstwa” funkcji i struktur w Rosji polegającym na tym, że poszczególne instytucje imitują swoje zachodnie odpowiedniki, ale ich realne znaczenie polityczne ma dość luźny związek z systemem normatywnym państwa. Prerogatywność władzy wskazałem jako jeden z kluczowych problemów dla analizy specyfiki współczesnej Rosji. Istotnym zjawiskiem politologicznym analizowanym w pracy badawczej było wykazanie na ile czynnikiem stabilizacji stało się kreowanie i wspomaganie przez rządzących partii władzy „drugiego typu”. O ile partia władzy „pierwszego typu” była zwykle strukturą amorficzną ideologicznie i opartą na ścisłym związku z Kremlem, to partie „władzy drugiego typu” miały za zadanie uzyskiwać poparcie wyborcze środowisk, które z różnych powodów nie głosowały na partię władzy „pierwszego typu”. W pracy badawczej pokazałem też, że w efekcie kumulacji tych i innych cech systemu rosyjska quasi-demokracja zaczęła ulegać degeneracji, a system polityczny zaczął ewoluować w kierunku autorytaryzmu. W przypadku okresu Jelcynowskiego mamy jednak do czynienia z akceptowaniem zasad pluralizmu podmiotów politycznych oraz pozytywnym traktowaniem przynajmniej niektórych innych cech systemu demokratycznego, choćby na poziomie literalnym. W przypadku okresu następnego istotne cechy systemu demokratycznego są traktowane jedynie instrumentalnie lub formalnie.

Wiele uwagi poświęciłem nieomal centralnemu zagadnieniu przemian politycznych w Rosji tj. rozpoznaniu i zdefiniowaniu funkcjonującego w Rosji systemu politycznego. Zweryfikowałem krążące w obiegu naukowym i publicystycznym różne definicje i koncepty.

5. OMÓWIENIE POZOSTAŁYCH OSIĄGNIĘĆ NAUKOWO - BADAWCZYCH

Problematyka współczesnej Rosji i państw postradzieckich stanowi podstawowy segment moich zainteresowań i badań naukowych. W pracy naukowej zajmowałem się też rosyjską gospodarką i rynkiem państw postradzieckich oraz siłami zbrojnymi Rosji. Oprócz prac uwzględnionych w przedsięwzięciu naukowym *Kryzys demokracji w Rosji po 1991 r.* w tym obszarze badawczym opublikowałem również:

Monografię:

Adam R. Bartnicki, *Demokratycznie legitymizowany autorytaryzm w Rosji 1991-2004*, Białystok 2007, ss. 370. - Monografia oparta na pracy doktorskiej

17 artykułów i rozdziałów w pracach zbiorowych:

- A.R. Bartnicki, M. Siemieniuk, *Media rosyjskie a język manipulacji politycznej w postsowieckiej Rosji*, [w:] „Studia slawistyczne” t. 7, *Pogranicza: kontakty kulturowe, literackie, językowe*, Białystok 2008, s. 308-323,
- A.R. Bartnicki, E. Kuźelewska, *Patologie w demokratycznym sprawowaniu władzy w Rosji i Wenezueli. Próba analizy porównawczej* [w:] P.R. Suwaj, D.Kijowski (red.), *Patologie w administracji publicznej*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 271-282.
- A.R. Bartnicki, E. Kuźelewska, *Miejsce i znaczenie referendum w rozwiązaniach ustrojowych i praktyce politycznej Polski i Rosji. Próba analizy porównawczej* [w:] *Wybrane zagadnienia polskiej i europejskiej demokracji*, Toruń 2008, s. 297-317.
- A.R. Bartnicki, *Mechanizmy władzy i gry politycznej w Rosji po 1991 roku* [w:] *Regiony: Polska-Europa-Świat*, red. A. Stępień-Kuczyńska, K. Dośpiał-Borysiak, Toruń 2009, s. 261-180;
- A.R. Bartnicki, K. Stefanowicz, *Mentalne i polityczne bariery rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Rosji*, [w:] *Wschód w globalnej i regionalnej polityce międzynarodowej*, Warszawa 2009, s. 96-104.
- A.R. Bartnicki, E. Kuźelewska, *Mechanizmy władzy i gry politycznej w Rosji*, [w:] *Władza wykonawcza w Polsce i w Europie*, Kraków - Nowy Sącz 2009, s. 154-173.
- A.R. Bartnicki, *Rosja jako mocarstwo*, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie: studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin* / red.: Marian Mikołajczyk, Józef Ciągwa, Piotr Fiedorczyk, Anna

Stawarska-Rippel, Tomasz Adamczyk, Andrzej Drogoń, Wojciech Organiściak, Karol Kuźmich, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010.

- A.R. Bartnicki, E. Kuzelewska, *The constitutional and Structural Position of the President of the French Fifth Republic and the Russian Federation. The Attempt at the Comparative Analysis*, [w:] *Evolution of constitutionalism in the selected states of Central and Eastern Europe*, ed. J. Matwiejuk, K. Prokop, Białystok 2010, s. 386-414.
- A.R. Bartnicki, *Władza i społeczeństwo współczesnej Rosji - mity i rzeczywistość*, [w:] *Mity i stereotypy w polityce. Przeszłość i teraźniejszość*, red. A. Kasińska-Metryka, M. Gołoś, Toruń 2010, s. 184-198.
- A.R. Bartnicki, E. Kuzelewska, *Rola referendum w państwach niedemokratycznych*, [w:] *Adaptacja reforma stabilizacja. Przestrzeń publiczna we współczesnych systemach politycznych*, red. T. Koziello, P. Maj, W. Paruch, Rzeszów 2010, s. 289-300.
- A.R. Bartnicki, E. Kuzelewska, *Spółeczeństwo obywatelskie w autorytarnych państwach postradzieckich objętych Partnerstwem Wschodnim*, [w:] *Partnerstwo Wschodnie. Wymiary realnej integracji*, red. M. Zdanowicz, T. Dubowski, A. Piekutowska, Warszawa 2010, s. 165-182.
- A.R. Bartnicki, K. Stefanowicz, *Tadżykistan - republika „ojca prezydenta”*, [w:] *Zagadnienia ustrojowe państw poradzieckich*, red. J. Zaleśny, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2010, s. 159-177.
- A.R. Bartnicki, *Borys Jelcyn - anatomia politycznej degeneracji* [w:] *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata*, red. A. Jach, t.II, Kraków 2011, s. 251-272.
- A.R. Bartnicki, *Specyfika rosyjskiego autorytaryzmu*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, Nr 2/2011, s. 129-142.
- A.R. Bartnicki, *Parlament i wybory parlamentarne w postsowieckiej Rosji* [w:] *Parlamentaryzm w świecie współczesnym. Między ideą a rzeczywistością*, red. T. Mołdawa, J. Zaleśny, Warszawa 2011, s. 121-140.
- A.R. Bartnicki, *Model dwuwładzy w postsowieckiej Rosji - anomalia systemu czy odpowiedź na wyzwania transformacji?*, [w:] *Kryzys przywództwa we współczesnej polityce*, red. Szymon Bachrynowski, Agnieszka Durska, Wawrzyniec Konarski, Academica Wydawnictwo SWPS 2011.
- A.R. Bartnicki, *Eurasian Economic Union. An Eastern Competitor for the European Union?* [w:] *The Challenges of Modern Democracy and European Integration Vol 1*, Edited by: Elżbieta Kuzelewska and Dariusz Kloza, Warszawa–Białystok 2012, s. 221-249.

Rosja jako supermocarstwo (2008 r.) wykonana na zlecenie Departamentu Strategii i Planowania Polityki Zagranicznej MSZ

- 1 hasło encyklopedyczne

- A.R. Bartnicki, *Uzbekistan* [w:] B. Dziemidok-Olszewska, W. Sokół (red.) *Instytucje i systemy polityczne. Encyklopedia politologii, tom 2*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.

Wyniki dotychczasowych badań upowszechniałem także w formie wystąpień na konferencjach krajowych i międzynarodowych (chronologicznie):

1. Konferencja naukowa: *Wymiar wschodni Unii Europejskiej*, Uniwersytet Szczeciński, Międzyzdroje 2006. Wystąpienie (wspólnie z E. Kuźlewską): *Spoleczne źródła legitymizacji władzy w Rosji*;
2. Konferencja naukowa: *Kształt polskiej demokracji*. Uniwersytet Śląski, Wisła 2006. Wystąpienie (wspólnie z E. Kuźlewską): *Miejsce i znaczenie referendum w rozwiązaniach ustrojowych Polski i Rosji. Próba analizy porównawczej*.
3. Konferencja naukowa: *Władza wykonawcza w Polsce i Europie*, Szczecin, 14-15.10. 2007 r. Wystąpienie: *Legitymizacja władzy i mechanizmy gry politycznej w postsowieckiej Rosji*;
4. Konferencja naukowa: *Demokracja w Polsce, Europie i na świecie w XXI wieku. Zagrożenia, uwarunkowania oraz perspektywy rozwoju*, Poznań 19-21.11.2007 r., Wystąpienie: *Demokracja czy autorytaryzm? Analiza zjawiska na przykładzie Rosji i państw Ameryki Łacińskiej*;
5. Konferencja naukowa: *Regiony Europy*, Łódź 26-27.11.2007 r., Wystąpienie: *Mechanizmy władzy i gry politycznej w Rosji po 1991 roku*;
6. Konferencja naukowa: *Pogranicza: kontakty kulturowe, literackie, językowe*, Białystok 24-25.09.2007 r.; Wystąpienie: *Media rosyjskie a język manipulacji politycznej w postsowieckiej Rosji*;
7. Konferencja naukowa w Chełmie zorganizowana przez Wyższą szkołę Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w dn. 28-30.04. 2009: *Mity i stereotypy w polityce. Przeszłość i teraźniejszość*. Wystąpienie: *Społeczeństwo rosyjskie - między prawdą a stereotypem*;

8. Konferencja naukowa w Krasiczynie w dn. 6-8.05.2009 r. zorganizowana przez Uniwersytet Rzeszowski: *Przestrzeń publiczna w autorytaryzmie, demokraci i totalitaryzmie – zmiany i dysfunkcje współczesnych systemów politycznych*, Wystąpienie (wspólne z E. Kuźelewska): *Rola referendum w państwach niedemokratycznych*;
9. Udział w konferencji międzynarodowej organizowanej 22.05.2009 r. przez Uniwersytet Witolda Wielkiego w Kownie: *Impact of Globalisation to Law: New Challenges and New Opportunities*. Wystąpienie (wspólnie z K. Stefanowicz): *Democracy versus capitalism in Russia*;
10. Udział w konferencji: *Ewolucja systemów politycznych. Nowe wyzwania, nowe szanse, nowe zagrożenia*, WNPiD, CP, Słubice 22-23 kwietnia 2010 r. Wystąpienie: *Referendum w Polsce i Rosji. Próba analizy porównawczej*;
11. Udział w konferencji: *Partnerstwo Wschodnia - Polska promotorem realnej integracji*, Białystok 2010. Wystąpienie: *Spółeczeństwo obywatelskie w autorytarnych państwach postradzieckich objętych Partnerstwem Wschodnim* (wspólnie z E. Kuźelewską);
12. Udział w międzynarodowej konferencji w Targu-İju 4-6.06, 2010 *Democracy, Innovation and Progress*; Wystąpienie (wspólnie z K. Stefanowicz): *Social Perceptron of Law In Post-Soviet Russia*;
13. Udział w konferencji: *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata*, Kraków, 30 LISTOPADA – 2 GRUDNIA 2011 r. Wystąpienie: *Borys Jelcyn - anatomia politycznej degeneracji*;
14. Organizacja i udział w konferencji: *Pozycja ustrojowa władzy wykonawczej we współczesnym świecie*, 25-26.06.2015 r., Wydział Prawa, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok. Wystąpienie: *Administracja Prezydenta w systemie politycznym Rosji*;
15. Konferencja naukowa: *Europa XXI wieku* 2-3 lutego 2017 r. Collegium Polonicum w Słubicach. Wystąpienie: *Borys Jelcyn jako przywódca polityczny*.
16. Seminarium Eksperckie: *Kaukaz - Terra Incognita - w badaniach nad bezpieczeństwem?* Białystok 23 maja 2017 roku. Wystąpienie: *Miejsce Kaukazu Północnego w polityce wewnętrznej i zagranicznej Federacji Rosyjskiej*.
17. *Pozycja ustrojowa władzy ustawodawczej we współczesnym świecie*, Białystok 5-6 czerwca 2017 r., Wydział Prawa, Uniwersytet w Białymstoku. Wystąpienie: *Starcie legislatywy z prezydentem Borysem Jelcynem w 1993 roku i koniec tzw. Republiki Sierpniowej*.

Drugi obszar badawczy, którym zajmuje się w pracy naukowej, dotyczy stosunków międzynarodowych i problematyki bezpieczeństwa. Jest on rezultatem moich zainteresowań, ale

ma również bezpośredni związek z realizowanymi zadaniami dydaktycznymi. Częściowo pokrywa się on z problematyką przedsięwzięcia naukowego: *Kryzys demokracji w Rosji po 1991r.*, szczególnie w zakresie analizy problemów związanych z wewnątrzpolitycznymi uwarunkowaniami polityki zagranicznej Rosji. W tym obszarze badawczym znajdują się również publikacje dotyczące bezpieczeństwa w wymiarze międzynarodowym, stosunków międzynarodowych i teorii bezpieczeństwa.

W ramach tego obszaru badawczego opublikowałem:

- 1 pracę zbiorową (jestem współautorem)

- *Konflikty współczesnego świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN S.A., Warszawa 2008, ss. 304.

- 2 współredakcje prac zbiorowych

- *Wschód w globalnej i regionalnej polityce międzynarodowej*, Warszawa 2009., ss. 260.
- *Zachód w globalnej i regionalnej polityce międzynarodowej*, Warszawa 2009, ss. 406.

- 4 rozdziały w podręczniku

- *Dezintegracja układu bipolarnego*, [w:] *Współczesne międzynarodowe stosunki polityczne*, J. Stachura (red.), Białystok 2010, s. 89-106.
- *Stosunki międzynarodowe na obszarze byłego ZSRR*, [w:] *Współczesne międzynarodowe stosunki polityczne*, J. Stachura (red.), Białystok 2010, 143-170.
- „Szeroki” *Bliski Wschód*, [w:] *Współczesne międzynarodowe stosunki polityczne*, J. Stachura (red.), Białystok 2010, s.197-218.
- *Problemy międzynarodowego bezpieczeństwa*, [w:] *Współczesne międzynarodowe stosunki polityczne*, J. Stachura (red.), Białystok 2010, s. 277-296.

- 2 artykuły naukowe

- A.R. Bartnicki, *Mocarstwowość morską Rosji*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, nr 1–2 (t.41) 2010, s. 135-148.
- A.R. Bartnicki, E. Kuźlewska, *Grupa Wyszehradzka – nowe wyzwania bezpieczeństwa i perspektywy współpracy*, „ROCZNIK INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ” nr 11/2017, s. 103-117.

- 6 rozdziałów w pracach zbiorowych

- A.R. Bartnicki, K. Stefanowicz, *Democracy versus capitalism* [w:] *Impact of Globalization to Law: New Challenges and New Opportunities*, Materials of the International Scientific Conference, Kaunas 2009, s. 82-93.
- A.R. Bartnicki, *Laboratorium stosunków międzynarodowych*, [w:] *Wokół teorii stosunków międzynarodowych*, red. Wł. Mich, J. Nowak, Lublin 2012, s. 115-132.
- A.R. Bartnicki, E. Kuźelewska, *The crisis of democracy or the crisis of the leadership in the EU? : krizis demokratii ili krizis liderstva v ES?*, [w:] *Technologizacija političeskich processov v uslovijach globalizacii : teorija, opyt, perspektivy*, red. V.I. Kamysanova, O.E. Grisina, Moskva 2012, s. 41-46.
- A.R. Bartnicki, R. Skarżyński, K. Stefanowicz, *The armed forces in Russia's foreign policy since 1991* w: (red.) Anetta Breczko, Florian Lempa. *War and Peace, Philosophical, Political and Legal Aspects*, Wydawnictwo Temida 2, Białystok 2013, s. 65-84.
- A.R. Bartnicki, E. Kuźelewska, R. Skarżyński, *Origins of and perspectives for the future for the Visegrad Group* [w:] *Ten Years Of The Visegrad Group member States in the European Union*, red. A. Piekutowska, I. Wrońska, Białystok - Warszawa 2015, s. 145- 158.
- *Analiza systemowa w badaniach nad bezpieczeństwem międzynarodowym* [w:] *Bezpieczeństwo. Dyscyplina nauki wobec funkcjonowania państwa*, red. E. Kuźelewska, R. Skarżyński, Białystok 2017, s. 124-136.

Wyniki badań w tym obszarze prezentowałem na konferencjach naukowych:

1. Organizacja i udział w konferencji organizowanej przez Katedrę Politologii UwB w dniach 20-22.10.2009 w Augustowie: *Wschód I Zachód w globalnej I regionalnej polityce międzynarodowej*. Wystąpienie: *Kryzys społeczeństwa obywatelskiego w Rosji*;
2. Udział w międzynarodowej konferencji w Moskwie 15-21.10.2012 *Технологизация политических процессов в условиях глобализации: теория, опыт, перспективы*. Wystąpienie: A.R. Bartnicki, E. Kuźelewska *The crisis of democracy or the crisis of the leadership in the EU?*;
3. Udział w konferencji: *Europa XXI wieku*, 5-6 lutego 2015 r. Collegium Polonicum w Słubicach. Wystąpienie: *Rosyjski imperializm XXI wieku*;

4. Organizacja i udział w konferencji: *Bezpieczeństwo. Wiedza praktyczna - Dyscyplina nauki - Kierunki studiów*, 9 - 10 czerwca 2016 r. wystąpienie - *Powrót geopolityki? Analiza systemowa w badaniach nad bezpieczeństwem międzynarodowym*;
5. Udział w konferencji: *Meandry współczesnego bezpieczeństwa: między globalizacją a renacjonalizacją*, Zakład Bezpieczeństwa Narodowego UJ, Kraków 21-22.09.2016. Wystąpienie: *Grupa Wyszehradzka - nowe wyzwania bezpieczeństwa i perspektywy współpracy*.

W pracy naukowej podejmowałem również problematykę nowych mediów oraz badań społecznych:

- A.R. Bartnicki, K. Stefanowicz, *Polityczny wymiar Internetu*, [w:] *Integracja społeczna- między teorią a praktyką*, Tom IV. *Wkręcenie w Sieć. Sieciowe Podlasie*. red. G. Nowacki, S. Marcinkiewicz. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok 2012, s.107-123.
- A.B. Bartnicki, K. Stefanowicz, *Nowe technologie informacyjne a sfera publiczna*, [w:] *Integracja społeczna, między teorią a praktyką*, red. Grzegorz Nowacki, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku 2015.

Udział w Projekcie „Preferencje Polityczne” ogólnopolskim badaniu elektoratu realizowanym od roku 2009. Koordynatorem projektu są dr hab. Waldemar Wojtasik, dr hab. Agnieszka Turska-Kawa, dr hab. Robert Alberski.

6. AKTYWNOŚĆ DYDAKTYCZNA

W ramach działalności dydaktycznej prowadzę zajęcia z następujących przedmiotów: Międzynarodowe Stosunki Polityczne, Międzynarodowe Stosunki Wojskowe, Wschodni Sąsiedzi UE, Usytuowanie, rola i miejsce nowych państw UE, Historia Społeczna Europy.

Prowadzę też 4 proseminaria i seminarium. Jestem promotorem i recenzentem kilkudziesięciu prac licencjackich i magisterskich.

W ramach podnoszenia kwalifikacji zawodowych ukończyłem kurs e-lerningu.

W poprzednich latach prowadziłem zajęcia m.in. z następujących przedmiotów: Cywilizacje europejskie, Społeczeństwa i kultury Europy, Politologia, Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa UE.

Moja działalność dydaktyczna była wielokrotnie nagradzana wyróżnieniami przez studentów, m.in. za „najciekawszy cykl wykładów” czy „Oskarami” dla „najlepszego wykładowcy”.

Obecnie zajęcia dydaktyczne realizuje na Wydziale Prawa UwB oraz na Wydziale Ekonomiczno-Informatycznym w Wilnie.

7. DOROBK ORGANIZACYJNY

Swoją wiedzę i doświadczenie wykorzystuję nie tylko podczas zajęć dydaktycznych, ale także w realizacji aktywności o charakterze organizacyjnym. Od wielu lat jestem opiekunem grup studenckich na studiach I i II stopnia. Byłem także opiekunem koła naukowego na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe. Aktywnie działam na polu organizacyjnym uczelni (udział w Komisjach Uczelnianych, w zespołach badawczych, współorganizuję konferencje naukowe itp.). Uczestniczyłem w powołanym przez Dziekana Prawa Zespole ds. Strategii Rozwoju Uniwersytetu w Białymstoku (2013-2014). Brałem udział w zespole przygotowującym program studiów na kierunku Europeistyka na wydziale Ekonomiczno-Informatycznym w Wilnie. W latach 1999-2005 pełniłem funkcje redaktora „Zeszytów Politologicznych”, których wydawcą była Katedra Politologii UwB. Byłem współredaktorem „Białostockich Studiów Prawniczych” zeszyt 20, t. 2/2016. W 2007 roku otrzymałem nagrodę Rektora UwB za działalność naukową.

8. POPULARYZACJA NAUKI

W swojej pracy podejmuje się zadań mających na celu popularyzację nauki. Prowadziłem wykłady popularno-naukowe dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Brałem udział jako członek komisji w konkursach Wiedzy o UE. Prowadziłem cykl wykładów: *System prawno-karny Imperium Rosyjskiego od XVII w. do 1917 r.* w Akademii Syberyjskiej przy Muzeum Wojska w Białymstoku. Jestem częstym uczestnikiem eksperckim debat studenckich. Prowadzę wykłady na spotkaniach organizowanych ze służbami mundurowymi. Często jestem zapraszany do mediów w charakterze eksperta w kwestiach problematyki wschodniej i bezpieczeństwa.

